

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Vilma Popovienė

**MEMORY (RE)CONSTRUCTION IN LITHUANIAN MEMOIRS:
DISCURS STRATEGIES**

Summary of Doctoral Thesis

Humanities, Philology (04 H),

Lithuanian Literature (H 5903)

Vilnius, 2015

The doctoral thesis was prepared at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore in 2009–2015.

Research supervisor:

dr. Elena Baliutytė-Riliškienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

Research consultant:

dr. Solveiga Daugirdaitė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

The thesis will be defended at the following council of the Vilnius University and Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Chairman:

prof. dr. Aušra Jurgutienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

Members:

dr. Donata Mitaitė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

doc. dr. Gitana Vanagaitė (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

doc. dr. Dalia Čiočytė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903);

doc. dr. Dalia Kuizinienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

Opponents:

prof. habil. dr. Algis Kalėda (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H, Lithuanian Literature – H 5903)

dr. Saulius Grybkauskas (Lithuanian Institute of History, History – 05 H)

The defence of the doctoral thesis will take place at the open session of the board of Philological Sciences in the hall of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore at 1 PM on December 11, 2015.

Address: Antakalnio str. 6, LT-10308, Vilnius; tel. 2621943, fax. 2616254.

The summary of the thesis was sent to the relevant institutions on November , 2015.

The thesis is available at the libraries of the Vilnius University and Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Vilma Popovienė

**ATMINTIES (RE)KONSTRAVIMAS LIETUVIŲ MEMUARISTIKOJE:
DISKURSO STRATEGIJOS**

Daktaro disertacijos santrauka

Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Lietuvių literatūra (H 5903)

Vilnius, 2015

Disertacija rengta 2009–2015 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Mokslinė vadovė – **dr. Elena Baliutytė-Riliškienė** (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Mokslinė konsultantė – **dr. Solveiga Daugirdaitė** (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Filologijos mokslo krypties Lietuvių literatūros šakos taryboje.

Pirmininkė – **prof. dr. Aušra Jurgutienė** (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

Nariai:

dr. Donata Mitaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

doc. dr. Gitana Vanagaitė (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903)

doc. dr. Dalia Čiočytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903);

doc. dr. Dalia Kuizinienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04H, lietuvių literatūra – H 5903).

Oponentai:

prof. habil. dr. Algis Kalėda (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H, lietuvių literatūra – H 5903)

dr. Saulius Grybkauskas (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Disertacija bus ginama viešame filologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2015 m. gruodžio 11 d. 13:00 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto salėje. Adresas: Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius; telefonas 2621943, faksas 2616254.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2015 m. lapkričio d.

Su disertacija galima susipažinti Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose.

MEMORY (RE)CONSTRUCTION IN LITHUANIAN MEMOIRS: DISCOURSE STRATEGIES

INTRODUCTION

Cultural memory studies which for some time have already been quite popular in the West lately have been more and more frequently addressed by the Lithuanian scholars. The relevancy of such studies usually is related to the importance to save the heritage of the memory. It is of utmost importance for a human being, who is living in a contemporary society of globalization, mobility, modern technologies and consumer culture, to preserve the succession of oneself, to give meaning historically and culturally to the human life, to construct (or to reconstruct anew) at least fragmented identity.

The end of ideological totalitarianism control and the restoration of the independence have resulted in the prosperity of the memoir genre for the last two decades in Lithuania. As soon as a possibility “to speak” to the memory which for a long time has been suppressed and to retrieve the lost past has arose the witnessing gained a particularly significant role. The memoir genre, which had stayed in the periphery of literature, has become relevant not only due its own content including information about history, which is the most important for the addressee of the memoirs, but it also has become the subject of scientific studies due to its specific particularities of the narration.

The object of the research of the present dissertation is discourse strategies of the memoirs published in the independent Lithuania and their relation to the processes of the memory (re)construction.

The main **sources of the research** cover memoir texts published in the independent Lithuania, which have been little analysed or not analysed at all by the literary scientists. The author has selected conditionally authentic memoirs which have avoided obligatory state censorship or stricter expurgation.

The choice of the texts for analysis has been made aiming to disclose different types of memoir narration and discourse strategies. The selection of the research sources is inevitably subjective, however, the valuable criterion has been also observed. The research analyses the memoirs of cultural and social personalities (scientists, writers, journalists), which could be distinguished for richer expression of speech and bigger literary value. The analytical-interpretational part of the dissertation is dedicated to the substantiation of such a particular choice of the texts.

The objective of the dissertation research is to demonstrate how on the basis of the analysis of the Lithuanians' memories different discourse strategies show up while (re)constructing individual-autobiographical and collective-historical memory in the memoir narrations, which are dependent on the author's intentions, the narrator's subjectivity, particularities of the individual speech expression and the nature of inter-subjective relations created.

Tasks of the Research:

1. To determine three possible types of the memoir narration of the Lithuanian authors on the basis of theoretical discernments of Mieke Bal and Ilon Fraimon: descriptive, narrative and purposeful (argumentative).
2. To make a selection of texts representing the said types of the memoir narration.
3. To indicate links between the memoir discourse strategies and intentionality, intersubjective relations between the narrator, acting subject and addressee, as well as individual linguistic expression.
4. To highlight the essential components of the discourse of the analysed memoirs and to discuss their interaction from the point of view of narratology.

5. To disclose the relation between the discourse strategy and the degree of the subjectivity of the memoirs.

Methodology of the Research

While reading and analyzing memoir texts it is important to answer the questions, **who** (the narrator, acting subject), **what** (the object of the narration), **how** (the strategy of the narration) and **why** (the motive, intention) remembers. These questions presuppose two possible (at the first glimpse) oppositional trends of memoirism studies: the analysis of the *narration content*, which is efficient while employing memoir texts as an information resource, and the analysis of the *narration form or discourse*. The dissertation strives towards the synthesis of the said approaches, i.e. the analysis of the narration form (discourse) is linked to the narration content (memory). Memoirs as specific narrations are analyzed from the theoretical perspective of narratologists Gerard Genette and Mieke Bal.

The *discourse* in the dissertation is considered as *a narration conveying the entirety of events in some way from some point of view*. The analysis of the discourse covers the following aspects of the narration, which have assumed the linguistic expression: 1) intentionality of the memoir writing; 2) the narrator's and (or) the acting subject's attitude and the relation with the descriptive object (focusing); 3) the violations of the time logic or levels of the narration; 4) the interaction of internal (narrator-acting subject) and external (narrator-addressee) communication.

Genette's "narration" (if to take narrowly) and Bal's "text" basically correspond to the notion of a discourse, which means the way of presenting the content of the narration or the form of the narration. The discourse here is not only directly expressed and conveyed experience, but also inter-subjective interchange, the development of a dialogue. The memoir narration in the dissertation shall be considered as a communicative field of inter-subjective relations as well.

The perception of the *discourse strategy* in the dissertation basically corresponds to Wolfgang Iser's "text strategy" concept, according to which she "manages not only the content of the text, but also the conditions how this content is conveyed"¹.

While analysing certain memoir texts in the dissertation according to Genett's suggested principle two main narrative levels have been determined – *internal (intradiegetic)*, related to the event narrated and acting subjects, and *external (extradiegetic)*, related to the narrator's (author's) signs, intentionality and focusing, coordinates of space-time, the narrator's communication with the addressee. Here the interaction of these two levels is important, which covers different inter-subjective relations between the narrator, acting subject and addressee, connecting trajectories of external chronology and internal logic into united concept of time and disclosing principles of creation of strategies of discourse memoir narration.

Aiming to avoid extremities (i.e. neither deviating towards formalism, nor to a pointless retelling of the content), the attention in the dissertation is drawn to the content of the memoir narration (semantic plane), as well as to its form (discursive plane). While interpreting particular pieces of work and analysing the relation between the narrator (author) and acting subject, the main research aspect angle from the point of view of methodology is supplemented by the works of Ilon Fraiman, Yuri Lotman, Mikhail Bakhtin, Paul Ricoeur. To interpret the motives of memory, nostalgia theoretical insights and conceptions of Jörn Rüsen and Svetlana Boym have been invoked.

The novelty of the dissertation manifests in the aspect angle of the research: the attention has been drawn not only to the memory (re)construction processes, but also to the structure of the memoir text and the narratological aspect. Moreover, narrative forms and content planes have been interconnected. Also for the first time an attempt has been made to classify

¹ Wolfgang Iser, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1978, p. 53.

Lithuanian memoir texts according to the principles of creation and inner structure of the narration.

The relevancy of the topic is first of all predetermined by a general time atmosphere, when memory discourses, which for a long time have been silenced, utter in the independent Lithuania. This is also indirectly confirmed by a discrepancy between an exceptional popularity of the memoir literature and its quite sparse literary researches. After the independency of Lithuania had been restored and the upsurge of the memoir literature had started, an important aspect of subjectivity of memory showed up in the memoiristics. The representatives of separate social groups (culture, political personalities, expatriates) started to recall the past, often even subconsciously (re)constructing it according to some individual model (striving towards own intentions and aims). Thus, it is important to establish as impartially as possible the degree of subjectivity disclosing in the memoir narration (not only that of the content, but also at the level of the form of the narration) and its links to the author's chosen discourse strategy. Finally the past itself witnesses most authentically not through the narrator, but through the very speech and speech manner, highlighting signs of the truth intangibly.

Statements to be defended

1. The Lithuanian memoirs can be classified according to Bal's and Fraiman's distinguished types of the narration (or discourse strategies).
2. There is a mutual motivated link between the memoir discourse strategy (descriptiveness, narrativeness and purposefulness) and forms of (re)constructed memory (collective – historical and individual – autobiographical).
3. Collective – historical memory is prevailing in descriptive, object oriented memoir narration. Individual – autobiographical memory is clearer in narrative memoirs directed to the very narrating subject. Argumentative,

purposeful memoirs are directly related to the author's particular intentions and formation of the addressee's reactions.

4. The Strategy of the memoir discourse is best disclosed by the following categories of the narration: intentionality and focusing, the relation between the narrator, acting subject and addressee, and the relation between the narrator and the narration itself.

5. Different memoir discourse strategies accordingly correlate with the narrator's subjectivity of different degree (subjectivity is most of all expressed in purposeful discourses of accusation and excuse, less – in conditionally objective historical – cultural memoirs).

Structure of the Dissertation

The dissertation is comprised of an introduction, a theoretical part, a research part of three chapters, the findings and a literature list. The introduction presents the research object and the key issues, methodology, objective and tasks, the novelty and the relevancy of the research. The theoretical part discusses methodological admissions, the main principles of the memoir discourse analysis as well as the concepts, the functioning of which is highlighted in this work. The research part while analysing selected reminiscences discloses their discourse strategies.

1. TYPES OF MEMOIR NARATIONS

Referring to the theorists Bal's and Fraiman's proposed memoir typology this chapter discusses three main memoir types, manifesting according to the prevailing principles and forms of the creation of the narration. A *descriptive narration* is prevailing in historical-cultural memoirs, which make an impression of objective witnessing. *Narrative memoirs* are characteristic of a view trajectory directed towards the narrator and the formation of his / her identity under particular circumstances. Meanwhile a *purposeful*, or *argumentative* (aimed at the reader's direct reaction) narration is

usually related to the creation of the author's reputation or new identity, aiming to justify acts, choices or decisions made in the past or to restore certain historical justice, witnessing and safeguarding the traumatic experience of the past in the collective memory.

2. STRUCTURAL CATEGORIES OF THE MEMOIR NARRATION

2.1 Space-time of the narrated events and the narration

The category of time in the memoir narrations is complex and manifold. Different structures of space and time open in every level of the narrations. Their linguistic expression varies. *Individual, autobiographical* time (related to the childhood, youth, maturity stages) prevails in an external level of the memoir narration. Space category here is embodied through the already non-existent (or existing in the reminiscences only) landscape of the past, elements of interior, architecture. Signs of *historical time* framing retold events disclose in an internal level of the narration. Historical time is secondary, background, more summarized. The description of the stage, certain geographical references localize the acting subject in the space, and elements of being, culture, portraits become landmarks of historical time.

2.2. Talking subjects and their relation with the narration

The narration technique depends on the distance and perspective. The *distance* is linked to the relation between the narrator and the acting subject, and the perspective is related to the point of view (source of perception or focusing), from which the narrated events are seen. While analysing memoir narrations the notion of *intentionality* (or *intention*) is also of great importance, which in the dissertation is considered as an oriented, transitive relation, on the basis of which the author (narrator) constructs the narrated world as an object, determining his / her attitude to it and to the reader (addressee). If to consider the narration as an analogy of direct communication act the dissertation aims to

record different models of the narrator, the perceiver of the narration (addressee) and the subject acting in the narration and their variation.

3. MEMOIR DISCOURSE STRATEGIES

3.1. A descriptive historical-cultural discourse

To disclose the strategy of a descriptive historical-cultural discourse the memoir texts of a philologist and a cultural worker Merkelis Račkauskas (1885-1968), a historian Mykolas Biržiška (1882-1962), a doctor and a stateswoman of Lithuania Julija Biliūnienė-Matjošaitienė (1880-1978), a poet essayist Marcelijus Martinaitis (1936-2013), which are close to each other from the point of view of the timing of the narrated event and complementary to each other, have been selected.

Even though the narrations of Račkauskas and Biržiška are in principle oriented towards conditionally objective historical-cultural plane, here the same historical time period is noted, the same events, people, geographical and cultural space are reconstructed, the scenery of the past is formed not only by different speech stylistics, but also from different perspectives of sight and perception. Therein the degree of subjectivity is also different. Račkauskas' memoirs are more individualized (from the point of view of both – the content and the form); the narrative function of the narrator is more intense, the literary expression is richer, the narrators' attitude is clearly disclosed during the whole narration. Meanwhile Biržiška's memoirs are more neutral, here the function of the narrator as a history witness is enhanced, and subjective assessments are avoided. If to compare to Račkauskas' picturesque narrations which could equal to belles-lettres, the narrative form of Biržiška's memoirs reminds of scientific historical discourse. Notwithstanding slightly different accentuation as well as different stylistics of the narration, Račkauskas' and Biržiška's memoir texts supplement each other and expand important aspects of the main thematic narration kernel (Lithuanian National Awakening in 19th century) – a significance of the family

as an institution and its influence on the individual, ambiguous inter-caste relations, complex process of national identity formation.

In the context of historical-cultural discourse Biliūnienė-Matjošaitienė's memoirs are distinguished for its particular narrative form: emotional, sentimental, rhetoric speaking, directed towards a subjective expression of elements of daily environment and being, personal and social relations, transformations of individual identity.

Martinaitis' memoirs here performs some closing function as a distinctive cultural study, where not only reflections of the subjective past of a certain individual (the narrator-acting subject), but also conditionally objective collective memory is (re)constructed, giving consideration to the existence of the community, traditions, system and culture in general under the circumstances of historical changes and transformations, interpreting and summarizing the experience, phenomena, events of the past indicating their significance to the present and drawing projections to the future. According to the type of the narration Martinaitis' memoirs would stand somewhere in between a descriptive and narrative form of the narration.

3.2. A narrative discourse of nostalgia

This chapter addresses memoirs of a poet Judita Vaičiūnaitė (1937-2001), theatre scholars Audronė Girdzijauskaitė (b. 1938) and Gražina Mareckaitė (b. 1939), a journalist and interpreter Silvija Lomsargytė-Pukienė (b. 1933), where the outbreak of the narration of nostalgia is very distinct and basically influences its discourse expression. Aiming to emphasize the relation between the subject and the object of the narration (in a discourse of nostalgia it could be reasonably considered as lost object), theoretical considerations of a literary scientist of the Russian origin Svetlana Boym are referred to. According to the relation between the subject and the lost object Boym distinguishes two types of nostalgia: *restorative* and *reflective*. The scientist

relates the restorative nostalgia to collective memory and culture and the reflective – to individual fragmented memory.

In elegiac Vaičiūnaitė's narration nostalgia to the lost times is reflective and meditated. Herein the images of the past are reconstructed selectively, observing associations and emotions resurrected by nostalgia. Meanwhile in Girdzijauskaitė's memoirs reflective childhood nostalgia naturally intertwines with the reconstructing and recording of historical, cultural signs of the past epoch. Reservedly, but precisely exactly and persuasively the narrator resurrects from the oblivion sceneries of life culture, traditions, being of several generations (pre-war intelligence, war and post-war town-dwellers), at the same time highlighting the altering space-time atmosphere pierced with nostalgia.

In Lomsargytė-Pukienė's memoirs an original, multi-edged narration is created, relating by links of nostalgia the reminiscences of the narrator's past experiences to their reflections in the perspective of the present world perception, disclosing personal and collective drama links in the historical context of the past events and highlighting the process of search for valuable, moral, spiritual starting points while the perception of identity is forming and changing.

In Mareckaitė's memoir narration the preserved communication with the collective memory and a particular aim to objectivize own individual experiences also show gradual transition from reflective towards restorative nostalgia to the lost time.

It could be concluded that Vaičiūnaitė's, Girdzijauskaitė's, Mareckaitė's and Lomsargytė-Pukienė's memoirs of nostalgia disclose plane of subjective, emotional, sensitive (it could even be considered as "feminine") and usually evaluative narration of the past time. It is characteristic of careful attention to the elements of the daily environment and being, to the expression of social relations, transformations of individual identity.

3.3 Purposeful (argumentative) discourses of accusation and excuse

The memoirs of a journalist, lawyer and statesman Jonas Grigolaitis (1902-1957) and a singer Nijolė Ambrazaitytė (b. 1939) are basically related to the reconstruction of traumatic experience in present. The aim of these narrations is to witness and save an exceptional experience of the past in the collective memory, at the same time transmitting a message to future generations, hoping to protect them from similar events in future. Herein the witnessing function of a narrator is particularly important and emphasized. Meanwhile the memoirs of a famous politician and cultural worker of the Soviet times Lionginas Šepetys (b. 1927) alongside the intention to save and record the reminiscences of the past times aim to justify acts, choices or decisions committed in the past and to (trans)form and evaluate own identity (image, reputation) in present.

Different from Grigolaitis' authentic live witnessing of the experience from the concentration camp, where the narrator's glimpse is focused on the object of the narration, aiming to reconstruct the collective experience of those who had been imprisoned in the concentration camps as precisely as possible, Ambrazaitytė's memoirs create a stylized narration combining separate childhood stories as if short novels from the point of view of the present, where the theme of an individually acting feminine subject and her inner relation with the external environment is disclosing in the context of collective exile experiences.

In this chapter of the dissertation Šepetys' memoirs have been chosen for the analysis as one of the most interesting examples of justifying discourse, where with the help of different rhetoric games, persuasively, but may be not always deliberately, the memory is manipulated and the relation

between the addressee and the subject acting in the narration and the environment of the narrated events is formed.

CONCLUSIONS

1. If to consider the memoirs not only as historical and a source of information, but also as an equivalent genre of literature, different possibilities of approaches towards methodological researches open up. Besides the analysis of the content of the memoir narration widely employed by historians, cultural analysts, sociologists, the analysis of the form of the memoir narration or the discourse from the point of view of literature as a science becomes also possible.

According to discursive expression it is possible to distinguish three groups of narrations in the Lithuanian memoir texts, which more or less correspond to Belgian narratologist's Mieke Bal and Russian literary scientist's Ilon Fraiman suggested types (descriptive, narrative and argumentative, or purposeful).

A *descriptive* narration usually prevails in historical-cultural memoirs making an impartial impression of witnessing. Here the axis of the narration is the narration object rather than the narrator, and while reconstructing the past time period the narrator's generalizing (excess) attitude assessing the events and their historical, cultural and social context from the perspective of the present is observed.

The memoir narrations, wherein a clear relation of nostalgia between the acting subject and the past exists, are characteristic of *narrativeness*. Here a glimpse is directed more to the very narrator and an acting subject as well as the formation of his / her identity under certain circumstances. Reflections of individual experience are brought to the fore of the narration. Vaičiūnaitė's, Girdzijauskaitė's, Lomsargytė-Pukienė's and

Mareckaitė's stories of nostalgia of narrative type open up subjective, emotional, sensitive and usually evaluative plane of speaking about the past time period. They are characteristic of thoughtful attention to the elements of daily environment and being, the expression of social relations, transformations of individual identity.

It could be concluded that descriptive Račkauskas', Biržiška's Biliūnienė's, Martinaitis' memoirs draw close to a "big narration", which covers wide prospect of particular time, society, social, political, cultural events and safeguarding in the collective memory universal, significant for the present and directed towards future signs of historical past. Meanwhile the narrative discourse of nostalgia, where the glimpse is directed towards self of the narrator and (or) of the acting subject influenced by certain circumstances, would rather correspond to a model of a "small narration". In case of the first one, the trajectory of the view moves from the reflections of individual experience towards the reconstruction of conditionally objective collective memory (from inside towards outside), in case of the second, from historical – cultural background towards associative reminiscences related to emotions and subjective assessment (from outside towards inside).

Here Martinaitis' and Biliūnienė's memoir texts are worthwhile extinguishing. Martinaitis' narration besides historical-cultural descriptiveness could also be noted for reflective observance of oneself as of the other in the past, which is typical to the type of memoirs of nostalgia characteristic of clear narrativeness. Even though Biliūnienė's memoirs belong to the type of historical-cultural memoirs, they are still the closest to "small narrations" of narrative type due to sensitive, sentimental, rhetoric speaking, directed towards subjective expression of the elements of daily environment and being, personal and social relations, transformations of individual identity. These examples demonstrate that grouping of the memoir texts according to their types is rather conditional.

The third group of the memoir texts (discourses of accusation and excuse) would correspond to *purposeful*, or *argumentative* (directed towards the reader's direct reaction) type of the narration, related with the creation or establishment of the author's reputation or new identity, aiming to justify acts, choices or decisions made in the past, or an aim to restore certain historical justice, witnessing and safeguarding traumatic experiences (of war, exile, holocaust) of the past in the collective memory.

If to compare Grigolaitis' and Ambrazaitytė's memoir narrations, it could be concluded that the choice of different narrative forms in them basically depends from time distance and focusing. The choice between the authentic "live" witnessing (in case of Grigolaitis) and stylized narration (in case of Ambrazaitytė) depend on the time gap between the narration and the retold events, meanwhile, the selection of the described episodes and their presentation to the addressee remains closely related to the narrator's (acting subject's) trajectory of view and perception.

Important is also the fact that the discourse of excuse (in this case Šepetys' reminiscences) require a particular attention not only to the content of the memoir narration, but to its expression as well. These two levels of the narration (semantic and narrative) in memoirs of this type usually do not coincide and thus the addressee is sent different messages – direct and encoded. Thus, consciously or unconsciously a strategy of manipulated narration is created, purposefully formulating a certain (not necessarily correct) corporate assessment of the past from the stance of the present.

2. Intentionality, focusing and intersubjective relations of the narration are the main categories of the narration determining the strategy of the memoir discourse.

While analysing different memoir narrations, one could come across not only different variations of forms of the memory, but also particular functions of the memory, which show up together with the intentionality of the

memoir narration. This could be historical duty, debt, witnessing, autotherapy, moral or esthetical actualization of the past. As one of the main functions that of historical duty, the reminiscences usually perform in historical-cultural discourse. Here the events that usually are significant for the history and culture, turning-points, transformations and crises influenced by them emerge. The relation between the individual and the community, culture, time and oneself at that time is considered. The discourse is constructed as a notification or a message to future generations, it is aimed to reconstruct social, cultural background, the world perception, search for identity, traditions and their alterations of certain time. A certain moral debt is felt in discourses of excuse, also discourses of nostalgia. This is as if a demand to explain the behaviour, choices and motives of an individual under certain circumstances, to determine his / her role in particular situations and to consider, how the choice of certain model of living or conduct in the past could influence the present. The memory as witnessing is rather the most important in the so called discourses of accusation, i.e. in the memories of the victims of the exile, camps of concentration, holocaust. Here a wish to witness the events of the past is closely related to the feeling of historical debt, and to a restoration of certain moral justice at present. The transformation of such painful experience to the discourse also performs the function of the auto therapy.

Recorded null focusing is usually evenly preserved in descriptive historical-cultural and purposeful memoir discourses of accusation and excuse. The narrator here is characteristic of the surplus of seeing, knowing or perceiving, particularly clear are communicative, witnessing or ideological functions. The narrator in the memoirs of this kind guided by very different intentions usually consciously departs from the acting subject during the whole narration preserving a distant glimpse to reconstructed events of the past from the evaluative stance at the present moment (the observer's role). An external relationship between the narrator and the addressee here is immediate, intense,

directive (communication between the narrator and the addressee is particularly expressed in purposeful narrations).

In narrative memoir discourses of nostalgia oriented to the narrating subject it is usually narrated from the perspective of the subject acting and experiencing in the narration (null focusing proceeds to inner focusing). The narrator here might identify oneself with the acting subject, entirely approaching the time of the past and distancing from the starting point in the present (the participant's role) or might preserve double view, remaining a link between the narrated events and their perception from the perspective of the present. In the memoirs of this type communicative and witnessing functions are weaker, and the main function of the narrator, which is the narrative function, remains the clearest.

3. The relationship between two opposed forms of the memory (individual-autobiographic and collective-historical) is intermittent in the memoir narration. Here the memory revives as a combination of the rational content and emotional intensity of the experience, thus its forms intertwine, stratifies and varies according to the author's created strategy of the discourse. In principle it could be stated that the form of natural, autobiographical, cultural memory prevails in memoirs of nostalgia of descriptive type and usually has a bigger emotional load and accordingly a higher degree of the subjectivity. At the same time artificial, historical, informative memory is more characteristic to descriptive and purposeful narrations, it is conditioned by objective rationality and pragmatism, or is aiming to historically reconstruct and to give a meaning to universal experience of the past, or to establish a certain perception of the past purposefully forming corporate memory.

4. The degree of the subjectivity in the memoir narrations depends on the author's intentions or his/ her chosen strategy of the discourse.

Although the subjectivity of the memoirs of nostalgia of narrative type due to the emotional expression and little distance between the narration

and the narrated events is expressed much more intensively than in more objective historical-cultural memoirs, nevertheless the highest degree of the subjectivity (notwithstanding efforts to retain narratively most distant narration) is characteristic to purposeful discourses of accusation and excuse. In the memoirs of the latter type an addressee from the first glimpse is sent a message of impartial witnessing, which in principle contradicts individual, purposefully directed intentions of the author. Different from descriptive memoirs, which aim to reconstruct wider and as precise as possible historical-cultural sceneries of the past, or from narrative memoirs, directed towards the variation processes of the narrator's inner condition, in purposeful memoir narrations of accusation or excuse a rather significant (whether conscious or not is irrelevant) aspect of manipulation of the addressee and collective memory shows up.

ATMINTIES (RE)KONSTRAVIMAS LIETUVIŲ MEMUARISTIKOJE: DISKURSO STRATEGIJOS

IVADAS

Vakaruose jau kurį laiką itin populiarūs atminties kultūros tyrimai pastaruoju metu vis dažniau atsiduria ir Lietuvos mokslininkų akiratyje. Tokių tyrimų aktualumas paprastai susijęs su atminties paveldo išsaugojimo svarba. Žmogui, gyvenančiam šiuolaikinėje globalizacijos, mobilumo, modernių technologijų ir vartotojiškos kultūros formuojamoje visuomenėje, tampa ypač svarbu išlaikyti savojo aš tęstinumą, istoriškai ir kultūriškai įprasminti žmogiškąją būtį, atkurti (ar naujai susikurti) kad ir fragmentuotą savo tapatumą.

Ideologinės totalitarizmo kontrolės pabaiga ir nepriklausomybės atgavimas sąlygojo memuarų žanro suklestėjimą dviem pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje. Atsiradus galimybei „prakalbinti“ ilgus metus užgniaužtą atmintį ir atgauti savo prarastą praeitį, itin svarbus vaidmuo tenka

liudijimams. Literatūros periferijoje buvęs memuarų žanras tampa aktualus ne tik dėl savo istorinio informacinio turinio, kuris memuarų adresatui iš esmės ir yra svarbiausias, bet atsiduria ir mokslinių tyrimų lauke dėl specifinių pasakojimo ypatumų.

Šios **disertacijos tyrimo objektas** – nepriklausomoje Lietuvoje publikuotų memuarų diskurso strategijos ir jų ryšys su atminties (re)konstravimo procesais.

Pagrindinį **tyrimo medžiagos** korpusą sudaro nepriklausomoje Lietuvoje publikuoti, mažai arba visai literatūrologų neanalizuoti memuariniai tekstai. Pasirinkti sąlygiškai autentiški, privalomos valstybinės cenzūros ir griežtesnio kupiūravimo išvengę atsiminimai.

Renkantis tekstus analizei, siekta, kad būtų atskleisti skirtingi memuarinio pasakojimo tipai ir diskurso strategijos. Tyrimo medžiagos atranka neišvengiamai yra subjektyvi, tačiau laikomasi ir vertybinio kriterijaus. Analizuojami kultūros ir visuomenės veikėjų (mokslininkų, rašytojų, žurnalistų) atsiminimai, kurie paprastai pasižymi turtingesne kalbos raiška ir didesne literatūrine verte. Analitinė-interpretacinė disertacijos dalis skirta būtent tokio tekstų pasirinkimo pagrindimui.

Disertacijos tyrimo tikslas – remiantis pasirinktų lietuvių atsiminimų analize, parodyti, kaip (re)konstruojant individualią-autobiografinę ir kolektyvinę-istorinę atmintį memuariniuose pasakojimuose išryškėja skirtingos diskurso strategijos, priklausančios nuo autoriaus intencijų, pasakotojo subjektyvumo, individualios kalbinės raiškos ypatumų ir kuriamų intersubjektinių santykių pobūdžio.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis Mieke Bal ir Ilono Fraimano teorinėmis įžvalgomis apibrėžti tris galimus lietuvių autorių memuarinio pasakojimo tipus: deskriptyvų, naratyvų ir tikslingą (arba argumentacinį).

2. Atsirinkti šiuos memuarinio pasakojimo tipus reprezentuojančius tekstus.

3. Parodyti memuarinio diskurso strategijų sąsajas su intencionalumu, intersubjektiniais santykiais tarp pasakotojo, veikiančio subjekto ir adresato bei individualia kalbine raiška.

4. Išryškinti esminius analizuojamų memuarų diskurso komponentus bei aptarti jų sąveiką naratologiniu aspektu.

5. Atskleisti santykį tarp diskurso strategijos ir memuarų subjektyvumo laipsnio.

Tyrimo metodologija

Skaitant ir tiriant memuarinius tekstus svarbu atsakyti į klausimus, *kas* (pasakotojas, veikiantis subjektas), *ką* (pasakojimo objektas), *kaip* (pasakojimo strategija) ir *kodėl* (motyvas, intencija) atsimena. Šie klausimai suponuoja dvi galimas (iš pirmo žvilgsnio) opoziciškas memuaristikos tyrimų kryptis: *pasakojimo turinio* analizę, kuri produktyvi memuarinius tekstus panaudojant kaip informacijos šaltinį, ir *pasakojimo formos*, arba *diskurso* analizę. Disertacijoje siekiama šių pozicijų sintezės, t.y. pasakojimo formos (diskurso) analizė siejama su pasakojimo turiniu (atmintimi). Memuarai kaip specifinis pasakojimas nagrinėjami remiantis naratologų Gerard'o Genette'o ir Mieke Bal teorine perspektyva.

Disertacijoje *diskursas* suprantamas *kaip įvykių visumą iš tam tikros pozicijos tam tikru būdu perteikiantis pasakojimas*. Diskurso analizė apima šiuos kalbinę išraišką įgavusius pasakojimo aspektus: 1) memuarų rašymo intencionalumą; 2) pasakotojo ir (arba) veikiančio subjekto požiūrį bei santykį su aprašomuoju objektu (fokusuotę); 3) pasakojimo laiko logikos arba pasakojimo lygmenų pažeidimus; 4) vidinės (pasakotojo-veikiančio subjekto) ir išorinės (pasakotojo-adresato) komunikacijos santykį.

Genette'o „pasakojimas“ (siaurąja prasme) ir Bal „tekstas“ iš esmės atitinka diskurso sąvoką, reiškiančią pasakojimo turinio pateikimo būdą, arba pasakojimo formą. Diskursas čia nėra vien tik tiesiogiai išreikšta ir perteikta patirtis, bet ir intersubjektiniai mainai, dialogo vyksmas. Memuarinis pasakojimas disertacijoje taip pat bus traktuojamas kaip komunikacinis intersubjektinių santykių laukas.

Diskurso strategijos suvokimas disertacijoje iš esmės atitinka Wolfgango Iserio „teksto strategijos“ koncepciją, pagal kurią ji „organizuoja ne tik teksto turinį, bet ir šio turinio perteikimo sąlygas“².

Disertacijoje nagrinėjant konkrečius memuarinius tekstus pagal Genette'o pasiūlytą principą išskiriami du pagrindiniai pasakojimo lygmenys – *vidinis (intradiegetinis)*, susijęs su pasakojamais įvykiais bei veikiančiais subjektais, ir *išorinis (ekstradiegetinis)*, susijęs su pasakotojo (autorius) ženklais, intencionalumu ir fokusuote, erdvėlaikio koordinatėmis, pasakotojo komunikacija su adresatu. Čia svarbi šių dviejų lygmenų sąveika, apimanti skirtingus intersubjektinius santykius tarp pasakotojo, veikiančio subjekto ir adresato, sujungianti išorinės chronologijos ir vidinės logikos trajektorijas į vieningą laiko koncepciją bei atskleidžianti diskursyvinių memuarinio pasakojimo strategijų kūrimo principus.

Siekiant išvengti kraštutinumų (t. y. pernelyg nenukrypstant nei į formalizmą, nei į betikslį turinio perpasakojimą), disertacijoje dėmesys skiriamas tiek memuarinio pasakojimo turiniui (semantinei plotmei), tiek jo formai (diskursyvinei plotmei). Interpretuojant konkrečius kūrinius bei analizuojant pasakotojo (autorius) ir veikiančio subjekto santykį, pagrindinį tyrimo rakursą metodologiniu požiūriu papildė Ilono Fraimano, Juriiaus Lotmano, Michailo Bachtino, Paulio Ricoeuro įžvalgos. Atminties, nostalgijos motyvams interpretuoti pasitelkiamos Jørno Rūseno bei Svetlanos Boym teorinės įžvalgos ir koncepcijos.

² Wolfgang Iser, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1978, p. 53.

Darbo naujumą lemia pasirinktas tyrimo rakursas: dėmesį sutelkiant ne tik į atminties (re)konstravimo procesus, bet ir į memuarinių tekstų struktūrą bei naratologinį aspektą, susiejamos pasakojimo formos ir turinio plotmės. Taip pat pirmą kartą lietuvių memuariniai tekstai bandomi klasifikuoti pagal pasakojimo kūrimo principus ir vidinę struktūrą.

Temos **aktualumą** pirmiausiai lemia bendra laiko atmosfera, kai nepriklausomoje Lietuvoje prabyla ilgą laiką buvę užslopinti atminties diskursai. Tai netiesiogiai patvirtina ir esantis neatitikimas tarp išskirtinio memuarinės literatūros populiarumo ir dar gana negausių literatūrologinių jos tyrimų. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir prasidėjus memuarinės literatūros plūsmui, išryškėjo memuaristikoje itin svarbus atminties subjektyvumo aspektas. Atskirų socialinių grupių atstovai (kultūros, politikos veikėjai, tremtiniai) ėmė prisiminti praeitį, dažnai net nesąmoningai (re)konstruodami ją pagal tam tikrą individualų modelį (turėdami savų intencijų ir tikslų). Todėl tampa aktualu kiek įmanoma objektyviau nustatyti memuariniame pasakojime atsiskleidžiantį subjektyvumo laipsnį (ne tik turinio, bet ir pasakojimo formos lygmenyje) bei jo sąsajas su autoriaus pasirinkta diskurso strategija. Galų gale praeitis autentiškiausiai save paliudija ne tiek per pasakotoją, kiek per pačią kalbą ir kalbėjimo būdą, nejučia vienur ar kitur išryškinantį tiesos ženklus.

Ginamieji teiginiai

1. Lietuvių memuarai gali būti klasifikuojami pagal Bal ir Fraimano išskirtus pasakojimo tipus (arba diskurso strategijas).

2. Tarp memuarinio diskurso strategijos (deskriptyvumo, naratyvumo, tikslingumo) ir (re)konstruojamos atminties formų (kolektyvinės-istorinės ir individualios-autobiografinės) egzistuoja abipusis motyvuotas ryšys.

3. Kolektyvinė-istorinė atmintis dominuoja deskriptyviuose, į objektą orientuotuose memuariniuose pasakojimuose. Individuali-

autobiografinė atmintis ryškesnė naratyviuose, labiau į patį pasakojantį subjektą nukreiptuose memuaruose. Argumentaciniai, tikslingi atsiminimai tiesiogiai susiję su konkrečiomis autoriaus intencijomis ir adresato reakcijų formavimu.

4. Memuarinio diskurso strategiją geriausiai atskleidžia šios pasakojimo kategorijos: intencionalumas ir fokusuotė, santykis tarp pasakotojo, veikiančio subjekto ir adresato bei santykis tarp pasakotojo ir paties pasakojimo.

5. Skirtingos memuarinio diskurso strategijos atitinkamai koreliuoja su skirtingo laipsnio pasakotojo subjektyvumu (stipriausiai subjektyvumas išreikštas tikslinguose kaltinimo arba pasiteisinimo diskursuose, silpniausiai – sąlygiškai objektyviuose istoriniuose-kultūriniuose memuaruose).

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, teorinė dalis, iš trijų skyrių susidedanti tiriamoji dalis, išvados, literatūros sąrašas. Įvade pristatomas darbo objektas ir problematika, tyrimo metodologija, tikslai, uždaviniai, darbo naujumas ir aktualumas. Taip pat pateikiama esamų tyrimų apžvalga, ginamieji teiginiai, pranešimų ir publikacijų disertacijos tema sąrašas. Teorinėje dalyje aptariamos metodologinės prieigos, pagrindiniai memuarinio diskurso analizės principai bei sąvokos, išryškinamas jų funkcionavimas šiame darbe. Tiriamojoje dalyje analizuojant pasirinktus atsiminimus atskleidžiamos jų diskurso strategijos.

IŠVADOS

1. Memuarus vertinant ne tik kaip istorinį, informacinį šaltinį, bet ir kaip lygiavertį literatūros žanrą, atsiveria kitokios metodologinių tyrimų prieigų galimybės. Greta istorikų, kultūrologų, sociologų plačiai taikomos memuarinio pasakojimo turinio analizės tampa galima ir literatūrologinė memuarinio pasakojimo formos, arba diskurso analizė.

Pagal diskursyvinę raišką lietuvių memuariniuose tekstuose galima išskirti tris atskiras grupes pasakojimų, iš esmės atitinkančių belgų naratologės Mieke Bal ir rusų literatūrologo Ilono Fraimano pasiūlytus tipus (deskriptyvų, naratyvų ir argumentacinį, arba tikslingą).

Deskriptyvus pasakojimas paprastai dominuoja objektyvaus liudijimo įspūdį kuriančiuose istoriniuose-kultūriniuose memuaruose. Čia pasakojimo ašimi tampa ne tiek pasakotojas, kiek pasakojimo objektas, rekonstruojant praeities laiką laikomasi įvykių ir jų istorinį, kultūrinį bei socialinį kontekstą vertinančios, apibendrinančios (perteklinės) pasakotojo pozicijos iš dabarties perspektyvos.

Memuariniams pasakojimams, kuriuose ryškus nostalginis veikiančio subjekto santykis su praeitimi, būdingas *naratyvumas*. Čia žvilgsnis labiau nukreipiamas į patį pasakotoją ir veikiantį subjektą bei jo tapatumo formavimąsi tam tikromis aplinkybėmis, į pirmąjį pasakojimo planą iškeliamos individualios patirties refleksijos. Nostalginiai naratyvaus tipo Vaičiūnaitės, Girdzijauskaitės, Lomsargytės-Pukienės ir Mareckaitės pasakojimai atveria subjektyvaus, emocinio, jusliško ir dažniausiai vertinančio kalbėjimo apie praeities laiką plotmę. Jiems būdingas atidus dėmesys kasdienės aplinkos ir buities detalėms, socialinių santykių raiškai, individualaus tapatumo transformacijoms.

Galima teigti, jog deskriptyvūs Račkausko, Biržiškos, Biliūnienės, Martinaičio atsiminimai artėja prie „didžiojo pasakojimo“, talpinančio plačią konkretaus laiko, visuomenės, socialinių, politinių, kultūrinių reiškinių panoramą ir išsaugančio kolektyvinėje atmintyje universalius, reikšmingus dabarčiai ir nukreiptus į ateitį istorinės praeities ženklus. Tuo tarpu naratyvus nostalginis diskursas, kuriame žvilgsnis nukreiptas į tam tikrų sąlygų veikiamą pasakotojo ir (arba) veikiančiojo subjekto aš, labiau atitiktų „mažojo pasakojimo“ modelį. Pirmuoju atveju žiūros trajektorija juda nuo individualios patirties refleksijų link santykinai objektyvios kolektyvinės atminties

rekonstravimo (iš vidaus į išorę), antruoju – nuo istorinio-kultūrinio fono link asociatyvių, su emocijomis ir subjektyviu vertinimu susijusių prisiminimų (iš išorės į vidų).

Čia derėtų išskirti Martinaičio ir Biliūnienės memuarinius tekstus. Martinaičio pasakojimas greta istorinio-kultūrinio deskriptyvumo pasižymi ir refleksyviu savojo aš kaip kito praeityje stebėjimu, būdingu nostalginių, ryškesniu naratyvumu išsiskiriančių memuarų tipui. Biliūnienės atsiminimai, nors iš esmės priklauso istorinių-kultūrinių memuarų tipui, vis dėlto labiausiai priartėja prie naratyvinio tipo „mažųjų pasakojimų“ dėl jausmingo, sentimentalus, retoriško kalbėjimo, nukreipto į subjektyvią kasdienės aplinkos ir buities detalių, asmeninių ir socialinių santykių, individualaus tapatumo transformacijų raišką. Šie pavyzdžiai parodo, kad memuarinių tekstų grupavimas pagal tipus yra gana sąlygiškas.

Trečioji memuarinių tekstų grupė (kaltinimo ir pasiteisinimo diskursai) atitiktų *tikslingo*, arba *argumentacinio* (nukreipto į tiesioginę skaitytojo reakciją) pasakojimo tipą, susijusį su autoriaus reputacijos ar naujo tapatumo kūrimu ir įtvirtinimu, siekiant pateisinti praeityje padarytus veiksmus, pasirinkimus ar sprendimus, arba siekimu atstatyti tam tikrą istorinį teisingumą, paliudijant ir išsaugant kolektyvinėje atmintyje traumines (karo, tremties, holokausto) praeities patirtis.

Palyginus Grigolaičio ir Ambrazaitytės memuarinius pasakojimus, galima daryti išvadą, jog skirtingos naracinės formos pasirinkimas juose iš esmės priklauso nuo laiko distancijos ir fokusuotės. Nuo laiko atotrūkio tarp pasakojimo ir pasakojamų įvykių priklauso autentiško „gyvo“ liudijimo (Grigolaičio atveju) ar stilizuoto pasakojimo (Ambrazaitytės atveju) pasirinkimas, tuo tarpu, aprašomų epizodų atranka ir jų pateikimas adresatui išlieka glaudžiai susijęs su pasakotojo (veikiančio subjekto) žiūros ir suvokimo trajektorija.

Taip pat svarbu tai, jog pasiteisinimo diskursas (šiuo atveju Šepečio atsiminimai) reikalauja ypatingo dėmesio ne tik memuarinio pasakojimo turiniui, bet ir jo raiškai. Šie du pasakojimo lygmenys (semantinis ir naracinis) tokio pobūdžio memuaruose paprastai nesutampa ir dėl šios priežasties adresatui siunčiami skirtingi pranešimai – tiesioginis ir užkoduotas. Taip sąmoningai arba nesąmoningai sukurama manipuliacinio pasakojimo strategija, tikslingai formuojanti tam tikrą (nebūtinai teisingą) kolektyvinį praeities vertinimą dabarties pozicijoje.

2. Pasakojimo intencionalumas, fokusuotė ir intersubjektiniai santykiai – pagrindinės memuarinio diskurso strategiją lemiančios pasakojimo kategorijos.

Nagrinėjant skirtingus memuarinius pasakojimus, susiduriama ne tik su įvairiomis atminties formų variacijomis, bet ir su specifinėmis atminties funkcijomis, išryškėjančiomis kartu su memuarinio pasakojimo intencionalumu. Tai gali būti istorinė pareiga, skola, liudijimas, autoterapija, moralinis ar estetiškas praeities įprasminimas. Kaip vieną iš svarbiausių, istorinės pareigos funkciją prisiminimai dažniausiai atlieka istoriniame-kultūriniame diskurse. Čia paprastai iškyla reikšmingi istorijai, kultūrai įvykiai, lūžiai, transformacijos ir jų sąlygojamos tapatybės krizės. Svarstomas individo santykis su bendruomene, kultūra, laiku ir su pačiu savimi tame laike. Diskursas konstruojamas kaip pranešimas arba žinia ateities kartoms, stengiamasi atkurti konkretaus laiko socialinį, kultūrinį foną, pasaulėvoką, identiteto paieškas, tradicijas ir jų kismą. Tam tikra moralinė skola jaučiama pasiteisinimo, taip pat ir nostalginiuose diskursuose. Tai tarsi poreikis paaiškinti individo elgesį, pasirinkimus ir motyvus specifinėmis aplinkybėmis, apibrėžti jo vaidmenį konkrečiose situacijose ir apsvastyti, kaip tam tikras gyvenimo ar elgesio modelio pasirinkimas praeityje galėjo įtakoti dabartį. Atmintis kaip liudijimas bene svarbiausia vadinamuose kaltinimo diskursuose, t. y. tremties, lagerių, holokausto aukų prisiminimuose. Čia noras paliudyti praeities įvykius glaudžiai susijęs ir su istorinės pareigos jausmu, ir su tam

tikros moralinės teisybės atstatymu dabartyje. Taip pat tokios ypač skaudžios patirties perkėlimas į diskursą atlieka ir autoterapijos funkciją.

Deskriptyviuose istoriniuose-kultūriniuose ir tikslinguose kaltinimo bei pasiteisinimo memuariniuose diskursuose paprastai tolygiai išlaikoma fiksuota nulinė fokusuotė. Pasakotojui čia būdingas matymo, žinojimo ir suvokimo perteklius, itin išryškintos komunikacinė, liudijimo ir ideologinė funkcijos. Tokio tipo memuaruose pasakotojas, paprastai visiškai skirtingų intencijų vedamas, dažniausiai sąmoningai atsiskiria nuo veikiančio subjekto viso pasakojimo metu išlaikydamas atitolintą žvilgsnį į rekonstruojamus praeities įvykius iš vertinančios pozicijos dabarties taške (stebėtojo vaidmuo). Išorinis santykis tarp pasakotojo ir adresato čia tiesioginis, intensyvus, nukreipiantis (komunikacija tarp pasakotojo ir adresato ypač išreikšta tikslinguose pasakojimuose).

Į pasakojantį subjektą orientuotuose naratyviuose nostalginiuose memuariniuose diskursuose dažniau kalbama iš pasakojime veikiančio ir patiriančio subjekto perspektyvos (nuo nulinės fokusuotės pereinama prie vidinės fokusuotės). Pasakotojas čia gali susitapatinti su veikiančiu subjektu, visiškai priartėdamas prie praeities laiko ir nutoldamas nuo išeities taško dabartyje (dalyvio vaidmuo) arba gali išsaugoti dvigubą žiūrą, išlikdamas jungiančiu saitų tarp pasakojamų įvykių ir jų suvokimo iš dabarties perspektyvos. Šio tipo memuaruose silpnesnės komunikacinė ir liudijimo funkcijos, o ryškiausia išlieka pagrindinė – naratyvinė – pasakotojo funkcija.

3. Dviejų opozicinių atminties formų (individualios-autobiografinės ir kolektyvinės-istorinės) santykis memuariniame pasakojime yra kintantis. Čia atmintis atgyja kaip patirties racionalaus turinio ir emocinio intensyvumo samplaika, todėl jos formos persipina, sluoksniuojasi ir varijuoja priklausomai nuo autoriaus kuriamos diskurso strategijos. Iš principo galima teigti, jog natūralios, autobiografinės, kūrybinės atminties forma dominuoja naratyvaus tipo nostalginiuose memuaruose ir paprastai turi didesnę emocinę

krūvį bei atitinkamai aukštesnį subjektyvumo laipsnį. Tuo tarpu dirbtinė, istorinė, informatyvi atmintis labiau būdinga deskriptyviems ir tikslingiems pasakojimams ir, sąlygojama objektyvaus racionalumo ir pragmatiškumo, arba siekia istoriškai rekonstruoti bei įprasminti universalią bendražmogišką praeities patirtį arba, tikslingai formuojant kolektyvinę atmintį, įtvirtinti tam tikrą praeities suvokimą.

4. Subjektyvumo laipsnis memuariniuose pasakojimuose priklauso nuo autoriaus intencijų ir jo pasirinktos diskurso strategijos.

Nors subjektyvumas naratyvaus tipo nostalginiuose atsiminimuose dėl emocijų raiškos ir mažos distancijos tarp pasakotojo ir pasakojamų įvykių išreikštas gerokai intensyviau negu palyginti objektyvesniuose istoriniuose-kultūriniuose memuaruose, vis dėlto didžiausias subjektyvumo laipsnis (nepaisant pastangų išlaikyti naratologiškai atitolintą kalbėjimą) būdingas tikslingiems kaltinimo ir pasiteisinimo diskursams. Pastarojo tipo atsiminimuose adresatui, kurio vaidmuo čia ypatingai svarbus, siunčiama iš pirmo žvilgsnio objektyvaus liudijimo žinutė, kuri iš esmės prieštarauja individualioms, tikslingai nukreiptoms autoriaus intencijoms. Kitaip nei deskriptyviuose, kuo platesnį ir tikslesnį istorinį-kultūrinį praeities vaizdą rekonstruoti siekiančiuose, arba naratyviuose, į pasakotojo vidinių būsenų kaitos procesus nukreiptuose atsiminimuose, tikslinguose kaltinimo arba pasiteisinimo memuariniuose pasakojimuose išryškėja itin reikšmingas (nesvarbu, sąmoningas ar ne) manipuliavimo adresato ir kolektyvine atmintimi aspektas.

Publications on the Subject of Dissertation

1. "Nostalgia Discourse in Lithuanian memoirs", *Lituanistica*, t. 61, No. 1(99), Vilnius: Lithuanian Academy of Sciences, 2015, p. 51-73.

2. "The Aestheticization of War Experiences in Marcelijus Martinaitis' and Judita Vaičiūnaitė's Memoirs", *Implied Meanings*,

No. 16, Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences of, 2013, p. 81-90.

Other Publications on the Subject of the Dissertation:

“Strategies of the Memoir Discourse” in: Panevėžys county and people in the memoirs of Contemporaries. Conference material, Panevėžys: Panevėžys county Gabrielė Petkevičaitė-Bitė public library, 2014, p. 26-41;

“Cultural Identity in M. Martinaitis’ and J. Vaičiūnaitė’s Memoirs” in: The Signs of the Writer’s personality and creation in dailies, letters, reminiscences: Scientific Conference Material, Kaunas: Maironis Lithuanian Literature Museum, 2011, p. 30-33.

“Memory Reviving in Writings: Merkelis Račkauskas. Writings: Twenty Years (1882-1905) in the Nook of Samogitia”, *Colloquia*, No. 25, Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2008, p. 218-224.

Papers Delivered at Conferences on the Subject of the Dissertation

On 6 December 2013 a report was pronounced at the science conference “War Experiences in Literature and Art” in the Lithuanian University of Educational Sciences *The Aesthetitization of the War Experiences in Marcelijus Martinaitis’ and Judita Vaičiūnaitė’s memoirs*;

On 16 October 2013 a report was pronounced at the 16th science conference “Panevėžys country and people in the memoirs of Contemporaries” at the Panevėžys county Gabrielė Petkevičaitė-Bitė public library *Strategies of the Memoir Discourse*;

On 21 October 2001 a report was pronounced at the science conference “The Signs of the Writer’s personality and creation in dailies,

letters, reminiscences” at the Maironis Lithuanian Literature Museum: *Cultural Identity in M. Martinaitis’ and J. Vaičiūnaitė’s Memoirs*.

Informacija apie autorių

Vilma Popovienė (g. 1979 m.) 2001 m. baigė lietuvių filologijos bakalauro studijas Vilniaus pedagoginiame universitete (dabartiniame Vilniaus edukologijos universitete). 2003 m. baigusi Lietuvių filologijos (literatūrologijos) magistro studijų programą, tame pačiame universitete įgijo filologijos magistro laipsnį. 2009–2015 m. studijavo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Vilniaus universiteto filologijos mokslų krypties doktorantūroje.

2008 m. pradėjo dirbti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijoje. Šiuo metu yra valstybės tarnautoja Studijų, mokslo ir technologijų departamente.

About the author

In 2001 Vilma Popovienė (b. 1979) graduated from the Vilnius Pedagogical University (currently the Lithuanian University of Educational Sciences) with a Bachelor in the Lithuanian Philology degree. After she completed the Master degree study programme (Literary Science) in 2003 at the same university, she received a Master’s Degree in Philology. From 2009 to 2015 Vilma Popovienė

took doctorate studies of Philological Sciences offered by the Institute of the Lithuanian Literature and Folklore and the Vilnius University.

In 2008 the author started working in the Ministry of Education and Science of the Republic of Lithuania. At present she is a civil servant at the Department of Higher Education, Science and Technology.